

GEOGRAFI I BERGEN

Serie A: Meddelelser fra Institutt for geografi - Bergen

Nr. 236 - 2000

Arnt Fløysand

Department of Geography, University of Bergen,
Breiviksveien 40, N-5045 Bergen, Norway.
Tel.: + 47 55 95 96 53
Fax: + 47 55 95 93 93
E-mail: arnt.floysand@nhh.no

Knut Bjørn Lindkvist

Department of Geography, University of Bergen,
Breiviksveien 40, N-5045 Bergen, Norway.
Tel.: + 47 55 95 96 57
Fax: + 47 55 95 93 93
E-mail: knut.lindkvist@nhh.no

Nordkapp – økonomisk praksis i et fiskeriavhengig lokalsamfunn

Abstract:

Artikkelen diskuterer forholdet mellom globalisering og kontekst med utgangspunkt i økonomiske aktiviteter i lokalsamfunnet Nordkapp. Er det slik at økonomisk praksis blir deterritorialisert i en tid preget av økt globalisering eller får lokale forhold forsterket betydning? Gjennom å fokusere på økonomisk praksis innenfor fiskeri og turisme diskuterer vi hvordan lokale aktører og området tilpasser seg globaliseringsprosessene, hvordan de virker inn på dem og hvordan de er i stand til å nyttiggjøre seg mulighetene som globaliseringen åpner for.

Artikkelen er også publisert i:

Fløysand A & Linkvist K B (2000) 'Nordkapp-økonomisk praksis i et fiskeriavhengig lokalsamfunn', Notat 1/2000 (Kystnæringscenteret, Honningsvåg).

Nordkapp – økonomisk praksis i et fiskeriavhengig lokalsamfunn

1 Innledning

Ingen lokalsamfunn kan betraktes som uforanderlige. Lokalsamfunn konstrueres, rekonstrueres og endres som del av pågående samfunnsprosesser. I de senere år er det både innenfor samfunnsvitenskapene og den generelle samfunnsdebatten ofte referert til globalisering i form av verdensomspennende integrasjonsprosesser når utvikling på lokalt nivå diskuteres. Diskusjonen har på den ene side tatt form av partsinnlegg ”for” og ”mot” globalisering der altså globalisering blir betraktet som eksplanans eller det som forklarer lokalsamfunns utvikling. Den alternative tilnærming er å betrakte globalisering som eksplanandum eller det som skal forklares. I vår analyse av endringer i fiskerisamfunnet Nordkapp er det et mellomstandpunkt som er lagt til grunn.

Innledningsvis vil vi gjøre rede for hvordan globalisering er blitt koblet opp mot utvikling i og av lokalsamfunn i geografifaget. Deretter vil vi skissere noen analytiske prinsipper for hvordan økonomiske aktiviteter i fiskerisamfunn kan relateres til pågående globaliseringsprosesser. Avslutningsvis diskuterer artikkelen hvilke konsekvenser globaliseringsprosessene har for Nordkapp kommune med utgangspunkt i hvordan ulike former for økonomiske aktiviteter i lokalsamfunnet er integrert i slike prosesser. Vi vil hevde at den nye økonomiske geografien legger for stor vekt på lokale områders muligheter i en global verden. Samlet tyder vår analyse i Nordkapp på at lokalsamfunn marginaliseres i globaliseringsprosessen.

2 Globalisering og fiskeriavhengige lokalsamfunn

2.1 Hva er globalisering?

Globalisering som samfunnsfenomen er blitt et stadig mer debattert tema innenfor samfunnsgeografien. Kort definert handler globalisering om alle typer prosesser som bidrar til at den geografiske avstanden krymper. Begrepene «time-space compression» eller «time-space convergence» er uttrykk for denne prosessen som er

sterkt hjulpet fram av teknologiske innovasjoner innenfor etablerte og nye verdensomspennende kommunikasjonssystemer. Tid-rom sammenpressingen innebære at materielle goder, mening i form av tegn og symboler og sosiale og økonomiske relasjoner, krysser etablerte grenser mellom lokalsamfunn, regioner og nasjoner i voksende omfang og tempo. Det innebærer at globalisering får konsekvenser på de fleste områder. Både menneskers og bedrifters aktiviteter i et lokalsamfunn påvirkes av nye og mer utstrakte sosiale, politiske og økonomiske relasjoner, og aktivitetene inngår i andre meningssammenhenger enn før.

Denne kompleksiteten knyttet til globalisering gjenspeiles i diskursen omkring fenomenet innenfor samfunnsgeografi og samfunnsvitenskapene generelt. På den ene side diskuteres det om denne tid-rom sammenpressingen virker homogeniserende eller heterogeniserende på sosial og økonomisk praksis og dermed for lokalsamfunns utvikling (Fløysand 1999). I denne diskursen er man med andre ord uklar om hvordan lokalsamfunn påvirkes og påvirker av globaliseringen. Enkelte teoretikere hevder at endrede rammebetingelser i form av globalisering innebærer at praksis frikobles fra lokale kontekster. Giddens (1990) argumenterer for eksempel for at steder deterritorialiseres i globaliseringsprosessen. Hans argument bygger på at sosiale integrasjoner, eller nærværsrelasjoner, avløses av systemintegrasjoner eller fraværsrelasjoner. Slik systemintegrasjon innebærer en «lifting out» og frikobling (disembedding) fra den lokale kontekst som referanserom. Det skulle i så fall tilsi at økonomisk praksis blir løsrevet fra lokale forhold og standardisert i globaliseringsprosessen (Fløysand & Fosso 1999). På den annen side har man innenfor økonomisk geografi i stadig sterkere grad vektlagt betydningen av *tacit knowledge* og *cultural embeddedness* for å forklare økonomisk praksis (Lee & Wills 1997). Nyere geografiske begreper som «territorielle produksjonssystemer», «lærende regioner», og «lokale kunnskapssystem», er alle uttrykk for at lokale kontekster tilskrives sterkere betydning i analyser av økonomisk praksis selv om denne i stadig sterkere grad inngår i globale integrasjonsprosesser på tvers av territorielle grenser.

Både teorier som fraskriver og som tilskriver den lokale konteksten betydning i globaliseringsprosessen vil imidlertid hevde at økonomisk aktivitet er *embedded* i en kontekst eller forankret i økonomiske, politiske, sosiale og kulturelle systemer av ulik skala (Giddens 1984, 1985, 1990 og 1991, Granovetter 1992, Grabher 1993, Massey

1994 og 1995, Simonsen 1995, Thrift 1996). Ansatser for en slik forståelse av økonomisk praksis finner man blant annet i evolusjonsteori (Schumpeter 1934). Denne forståelsen er siden videreført i flere såkalte neo-Schumperianske bidrag (Nelson og Winter 1982, Freeman og Perez 1988, Dosi 1988, Camagni 1991). Videre anvender det som generelt kan betegnes som institusjonell teori en kontekstuell forståelse i sine analyser både innenfor klassisk institusjonalisme (Veblen 1932, Polanyi 1957) og ny-institusjonalisme (DiMaggio og Powell 1991, Martin 1994, Scott 1995). En tredje tradisjon som også vektlegger kontekstuelle forhold i sine analyser av økonomisk endring er den såkalte fleksibel spesialisering tilnærmingen (Jakobsen 1998). Her er man opptatt av hvordan lokale politiske, økonomiske og sosio-kulturelle betingelser i sterk grad er med på å bestemme ulike geografiske områders konkurransevne (Piore og Sabel 1984, Brusco 1986, Asheim 1993).

2.2 Hvilke grunnleggende forklaringsprinsipper kan knyttes til en kontekstuell forståelse av globalt integrert økonomisk praksis?

For det første innebærer en kontekstuell forståelse av økonomisk praksis en vektlegging av det romlige. Økonomiske aktører er "embedded" i et romlig lokalisert system av relasjoner. I fagdiskusjonen anvendes ulike begrep for å beskrive de romlige relasjonene økonomiske aktører inngår i. d.v.s. det sosio-kulturelle rommet for praksis. DiMaggio og Powell (1991) som tilhører den kognitive tradisjonen innenfor institusjonell teori, bruker begrepet "organizational field". Et slikt organisatorisk felt består av: "Those organizations that, in the aggregate, constitute a recognised area of insitutional life: key suppliers, resource and product consumers, regulatory agencies, and other organizations that produce similar service or products" (1991:64). Scott (1995) understreker at aktørene eller organisasjonene som inngår i slike felt har utviklet en felles forståelse og en kollektiv kunnskap og at det følgelig er et sosialt og ikke et rent fysisk eller funksjonelt felt det dreier seg om: "The notion of field connotes the existence of a community that partakes of a common meaning system and whose participants interact more frequently and fatefully with one another than with actors outside of the field" (1995:56).

Denne forståelsen av organisatoriske felt som et sosialt rom for økonomisk praksis har visse fellestrekk med begrepet territorielle produksjonssystem som refererer til romlig avgrensede økonomiske system hvor det er etablert kollektive rutiner og

interorganisatoriske sosiale verdier (Crevoisier og Mailat 1991). Det er viktig å operere med en relasjonell forståelse av aktørenes praksis i slike felt (Grønhaug 1978, Fløysand 1996). For Grønhaug (1978) er et sosialt felt "...a relatively bounded interconnected system stretched out in socio-space" (1978:118). Slike felt består av kulturelt "embedded" relasjoner som legger føringer på aktørenes handlinger. Feltets størrelsen, eller skala, vil være avhengig av antall relasjoner som inngår i feltets praksis. De enkelte individene og organisasjonene inngår i flere ulike sosiale felt og relasjonelle forhold i et felt får konsekvenser for andre felt hvor aktørene er involvert (1978:86).

I en feltanalytisk perspektiv vil økonomisk aktivitet både inngå i, påvirke og bli påvirket av hendelser og prosesser i flere felt med ulik skala. Disse feltene gir økonomiske aktører "constraints upon and opportunities for action" (Kalberg 1994:39). Dette innebærer at aktørenes strategier og tilpasninger må forstås som et resultat av et samspill mellom aktørenes egne ressurser, hendelser og prosesser i felt de er en del av og forhold i omgivelsene. Økonomiske aktørers omgivelser kan enkelt defineres som rammebetingelser i form av naturressurser og hendelser og prosesser i politiske, økonomiske og sosiale felt som direkte eller indirekte har betydning for deres aktivitet. Dette fokuset på spillet mellom økonomiske aktører og sosiale felt innebærer at økonomisk handling til tross for at den er økonomisk motivert og i stadig sterkere grad inngår i globale integrasjonsprosesser ikke kan frikobles fra mer samfunnsmessige forhold som kollektiv kunnskap, sosiale verdier og maktrelasjoner.

For det andre innebærer en kontekstuell forståelse av økonomisk praksis vektlegging av det kulturelle. I nyere geografiske analyser hvor kulturdimensjonen har vært integrert er det kulturdefinisjoner som er basert på de immaterielle sider ved kultur som i hovedsak er vektlagt (Amin & Thrift 1994, Duncan & Ley 1993, Jackson 1989, etc.). Med utgangspunkt i Peter Berger og Thomas Luckman (1967) sin dialektiske fremstilling av forholdet mellom den subjektive verden og den *objektive* verden kan kultur defineres som *kontekstuelle intersubjektive meningsystemer sammensatt av kategorier og symbolske koder som folk tilegner seg gjennom læring, og som de bruker for å tolke erfaring og andres handling og for å konstruere ny handling som igjen bidrar til å vedlikeholde eller endre de intersubjektive meningsystemene* (Fløysand 1997). Kobler vi Clifford Geertz (1973) skille mellom kultur som *pattern of*

behaviour og *pattern for behaviour* til en slik kulturdefinisjon, kan vi si at i kontekstuelle intersubjektive meningssystemer finner vi tankemønstre for handling (*pattern for behaviour*). Defineres kultur på denne måten blir altså kultur en abstraksjon eller hjelpebegrep for å tolke økonomisk praksis. Et utgangspunktet for en analyse som søker å integrere kultur kan da forankres i studier av økonomisk praksis, både når målsettingen er å diskutere meningsproduksjon per se, eller som her å diskutere forholdet mellom kulturelle meningssystemer, endrede rammevilkår og økonomisk aktører i et fiskerisamfunn gjennom kvalitativt orienterte dybdestudier.

Vår hensikt med en relasjonell og kontekstuell forståelse av økonomisk praksis vil blant annet være å avdekke om f.eks. foretaks markedsstrategi påvirkes av mening i form "taus" kunnskap. Økonomiske aktører forvalter både formell og uformell kunnskap. I litteraturen betegnes uformell kunnskap ofte som "tacit knowledge" (Penrose 1980). Mens den formelle kunnskapen er knyttet til kodifisert vitenskapsbaserte kompetanse og kan betraktes som universell og i teorien almen tilgjengelig, kan den uformelle formen for kunnskap karakteriseres som "folkelig", ved at den deles av et begrenset antall aktører med felles referanseramme og ved at den i stor grad er forankret i mening som tas for gitt, eller det Bourdieu har begrepsfestet til *the universe of the undiscussed* (1977) og Giddens til *ubevisst og praktisk bevissthet* (1979). Denne type kunnskap overføres fra generasjon til generasjon. I motsetning til den vitenskapsbaserte kunnskapen, lar "taus" kunnskap seg derfor ikke uten videre dublere i nye kontekster siden den støtter seg til "cultural embedded" kompetanse om problemløsning som er etablert over tid innad i økonomiske systemer som for eksempel produksjonsmiljøer i fiskeriavhengige lokalsamfunn.

I litteraturen betraktes ofte "taus" kunnskap som *indigenous* eller *localized knowledge* (DeWalt 1994, Maskell & Malmberg 1995). I fagdiskursen blir blant annet begrepet *stiavhengighet* (path dependency) anvendt for å illustrere hvordan den økonomiske utviklingen påvirkes av "taus" kunnskap og derfor følger gitte spor eller *trajectories*. Neo-Schumperianerne Nelson og Winter (1982) hevder at dette både gjelder på foretaksnivå, dvs. at foretaket i sin jakt på nye tilpasninger vil bygge på eksisterende rutiner og kunnskap, og på et aggregert nivå: "...the condition of the industry in each time period bears the seeds of its condition in the following period"

(1982:19). En annen som fokuserer på tidsaspektet i analysen av økonomiske fenomen er post-marxisten Massey (1979). Hun understreker at økonomisk utvikling i et område må forstås som en prosess hvor det legges lag på lag med investeringer og hvor tidligere investeringsbeslutninger påvirker framtidige valg. Det er imidlertid viktig å påpeke at selv om "taus" kunnskap vil være avgrenset i tid og rom, vil dens utstrekning ikke nødvendigvis være av lokal karakter, og at denne type kunnskap både kan bidra til å fremme og hemme framveksten av dynamiske næringsmiljøer når globale integrasjonsprosesser endrer de generelle rammebetingelsene til næringsmiljøet på et sted.

Vårt utgangspunkt er at alle typer økonomiske aktører vil være fleksible, men verken foretak eller enkeltindivider er frie til å handle fullstendig kontekstuavhengig. Handlingene til økonomiske aktører er bundet av tidligere investeringer og forankret i kulturelle tradisjoner og verdier. Vi sier at handlingene er stivhengige, d.v.s. bundet i større eller mindre grad i romlige meningssystemer eller tankeskjema. Det innebærer at ingen ekstern innflytelse slipper uformidlet til i et lokalsamfunn. Det betyr likevel ikke at steder ikke kan oppleve økonomisk suksess eller bli marginalisert. Økonomisk praksis på steder som er dominert av eksterne eierforhold og markeder, ekstern politisk styring og teknologi-import gir redusert fleksibilitet og påvirkningsmulighet. Særlig gjelder dette i tilfeller der slik praksis er sterkt stivhengig. Men selv da vil lokale tradisjoner, verdier og normer gi styrende impulser for næringsutøvelsen. De materielle strukturene og den lokale kompetansen internt i lokale eller territorielle produksjonssystemer drar på en måte eksterne impulser inn i de lokale kontekstene og omformer dem til lokale uttrykk.

2.3 Hvilke hendelser og prosesser kan knyttes til globaliseringsprosesser i fiskeriavhengige lokalsamfunn?

På første halvdel av 1990-tallet har det vært betydelige endringer i de økonomiske og politiske feltene som påvirker aktivitetene til de økonomiske aktørene i norske fiskerisamfunn (Dreyer 1996; Arbo og Hersoug 1997; Lindkvist 2000). For det første er det tendenser til en globalisering av markedet for råfisk. For norsk fiskeindustri impliserer dette økte muligheter for å kjøpe råstoff fra utenlandske fiskefartøy, samtidig som den norske fiskeflåten i større grad har mulighet for å levere fangsten til havner i utlandet. Samlet innebærer dette en mer intens konkurranse om råstoffet.

Videre er det også tendenser til en globalisering av markedene for ferdige fiskeprodukter. Den vestlige kapitalismen har de siste tiårene gjennomgående vært preget av økt handel mellom de ulike nasjonalstatene (Lash og Urry 1994). Dette har etterhvert resultert i en sterkere konkurranse også på de internasjonale markedene for fiskeprodukter (Arbo og Hersoug 1997).

Noe av bakgrunnen for disse tendensene i markedene for råfisk og markedene for ferdige fiskeprodukter er en generell liberalisering av den internasjonale politiske reguleringen. Delvis som en følge av krisen i den vestlige økonomien på begynnelsen av 1970-tallet er keynesinspirert reguleringspolitikk i økende grad blitt erstattet av neo-liberalistiske og markedsøkonomiske reguleringsprinsipper (Olsen 1996). Det såkalte "marked- og management"-prosjektet, som postulerer at økt frihandel vil bidra til sterkere økonomisk vekst, har i betydelig grad fått fotfeste i vestlige land.

Disse internasjonale strømmingene, sammen med et behov for nye strategier i reguleringen av norsk fiskeripolitikk som en følge av manglende lønnsomhet i næringen utover på 1980-tallet, har bidratt til en omfattende liberalisering også av den norske fiskeripolitikken på første halvdel av 1990-tallet. Liberaliseringen av markedene for råfisk og markedene for ferdige fiskeprodukter knyttet til ulike lovendringer. For det første innebærer opphevelsen av Råfiskloven §4 at fiskeindustribedriftene ikke lenger må godkjennes av fiskernes salgslag for å kunne kjøpe råstoff. For det andre impliserer "speilvendingen" av Fiskerigrenseloven at det er blitt enklere for norske fiskeindustribedrifter å kjøpe råstoff fra utenlandske fiskefartøy. For det tredje er det åpnet for fri omsetning av oppdrettsfisk (Råfisklovens regulering av førstehåndsomsetning anvendes ikke lenger på oppdrettsnæringen). Parallelt med liberaliseringen av råvaremarkedet er også omsetningen av ferdige fiskeprodukter i stor grad blitt fristilt på 1990-tallet. Liberaliseringen av den norske fiskeripolitikken har både medført "fri" omsetning fra fiskeindustribedrift til kjøper (Tilvirke-loven er opphevet og dermed er mulighetene for å etablere salgslag av tilvirkere fjernet), og "fri" deltakelse for fiskeindustribedrifter i eksporten av fisk (en ny Fiskeeksportlov som innebærer at en generell godkjenningsordning for deltakelse i eksporten avløser den tidligere restriktive reguleringen av deltakelse) (Jakobsen & Fløysand 1998).

Samlet impliserer disse endringene at økonomiske aktører i fiskeriavhengige lokalsamfunn må etablere mer markedsorienterte tilpasninger. Samtidig innebærer den politiske liberaliseringen, med både en internasjonal og nasjonal deregulering, at de økonomiske aktørene får større handlefrihet i sin søken etter mer markedsorienterte tilpasninger. Forenklet kan vi si at i løpet av 1990-tallet har markedsforholdene og de lokale sosio-kulturelle forholdene, eller næringskultur, fått økt betydning for utviklingen av fiskeriavhengige lokalsamfunn, mens nærhet til ressursene og den politiske reguleringen har fått redusert betydning. Under slike rammevilkår forsterkes både den nasjonale og internasjonale konkurransen, og mulighetene for at lokalsamfunn kan utnytte regionale særegenheter i den internasjonale konkurransen. Samtidig bedres mulighetene for at lokalsamfunn marginaliseres økonomisk (op.cit.).

For lokale sosio-kulturelle forhold innebærer en økt strøm i globaliseringsprosessene av aktører, varer, informasjon og symboler på den ene side at fiskeriavhengige lokalsamfunn blir mindre kulturelt homogene enn før. Flyttestrømmer bringer sammen folk med ulik bakgrunn og tradisjoner og gjør omgivelsene flerkulturelle. Etablerte tradisjoner og identiteter blir utfordret av nye globale trender og væremåter gjennom gamle som nye kommunikasjonsmedier. Flyttestrømmene påvirkes av ungdommens preferanser for utdanning og arbeid. Steder med differensierte utdannings- og arbeidsmarked trekker til seg ungdommen, mens steder der utdannings- og jobbtilbudet er ensartet ser ut til å tape *kampen* om ungdommen. På den annen side bidrar økt mobilitet til vekst i turiststrømmer der deltakerne blant annet ønsker å oppleve "det autentiske lokalsamfunn". Denne form for etterspørsel styrker grunnlaget for i det minste å vedlikeholde steders materielle kulturuttrykk. I slike tilfeller er det nærliggende at turisme kobles opp mot det "tradisjonelle". I kystdistrikter vil med andre ord kystkulturen og fiskeriene framstå som nødvendige *kulisser* for turismen (Jentoft 1991).

3 Globalisering i Nordkapp kommune

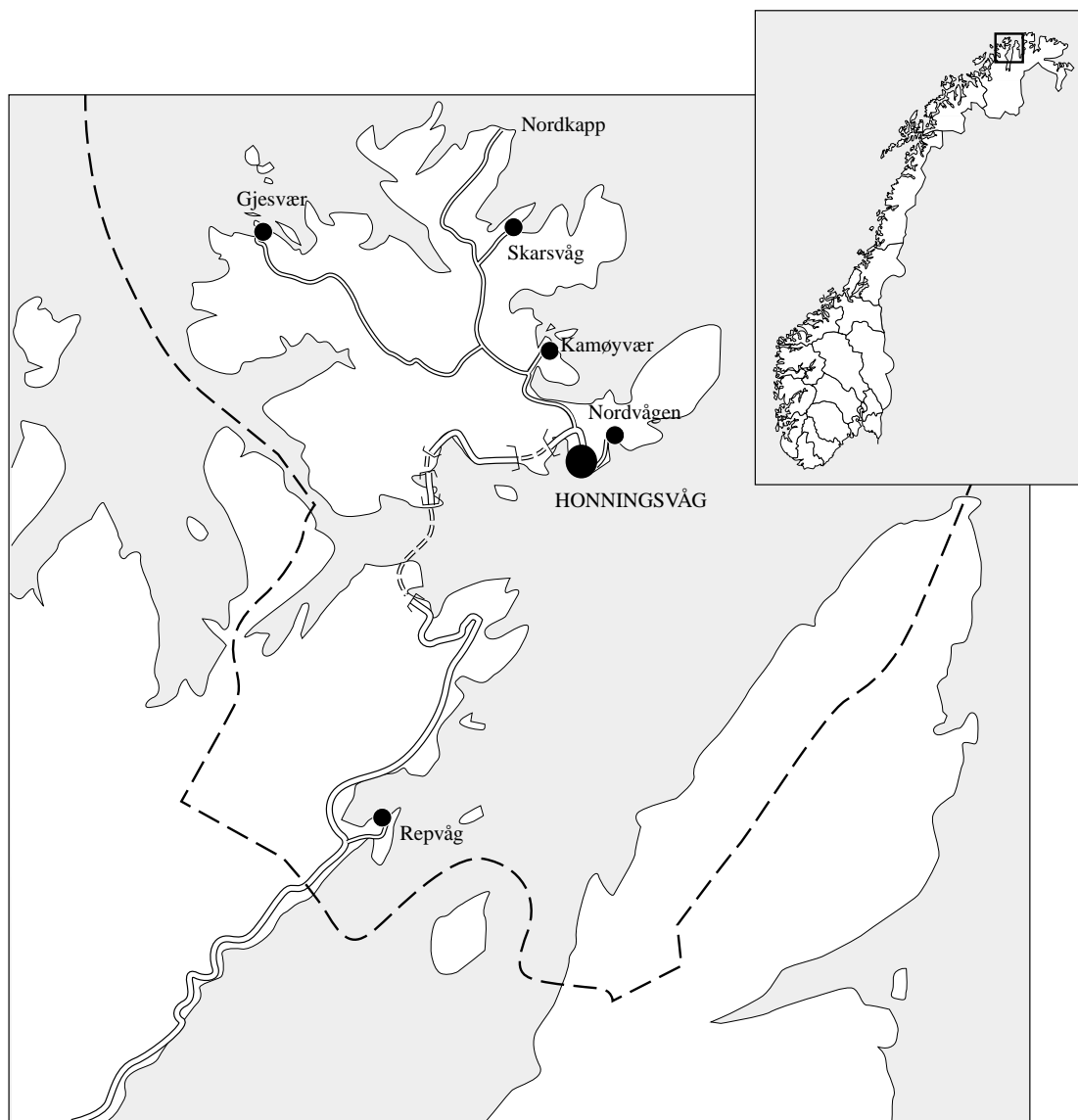
3.1 Deterritorialisering eller lokal forankring?

Hvilke konsekvenser har så globaliseringsprosessene for Nordkapp kommune? Er det slik at økonomisk praksis i Nordkapp blir mindre stedspreget eller deterritorialisert i globaliseringsprosessen slik Giddens (1990) synes å hevde? Eller støtter utviklingen i kommunen opp om hovedtesen innenfor nyere økonomisk geografi om at lokale

forhold får forsterket betydning for økonomisk praksis i tider preget av politisk deregulering? I utgangspunktet bestrider vi ingen av hypotesene, men vi mener at de bør nyanseres. Påstandene vil bli diskutert i tilknytning til lokale virkninger av noen sentrale globale prosesser. Den første gjelder fiskeproduksjon som resultat av nye måter fiskeindustribedrifter i utkanten kan tilpasse seg omgivelsene på. Vi vil også diskutere utviklingen av en kultur- og lokalsamfunnbasert turisme som satser på individuelt reisende som en annen viktig global prosess (overgangen fra masseturisme til individuell turisme som prosess). Med utgangspunkt i noen slike prosesser som virker innover i utkantområder, vil vi diskutere hvordan lokale aktører og områder tilpasser seg globaliseringsprosessene, hvordan de virker inn på dem og hvordan de er i stand til å nyttiggjøre seg mulighetene som globaliseringen åpner for.

3.2 Tilpasningen i fiskeindustrien

Nordkapp kommune er Norges nordligste kommune og ligger på 71° nord (se figur 1) ved Barentshavet. Kommunen har vel 3500 innbyggere, og har hatt en befolkningsnedgang på nesten 2000 mennesker de siste 35 årene. I de nærmeste havområdene utenfor Finnmarkskysten fanges mellom 30 og 40 prosent av den fisken som landes i Norge, målt etter verdi (Lindkvist 1996) og Nordkapp er en av de sentrale kommunene i norsk fiskeindustri. I etterkrigstiden ble det utviklet en svært spesialisert industristruktur i hvitfisksektoren som var dominert av statseide Frinotro og som produserte frossen filet i blokk, og konvensjonelle bedrifter som produserte bl.a tørrfisk og saltfisk. Disse produksjonsformene var basert på torskefisk fra Barentshavet som råstoff. Tilpasningen gjorde denne delen av fiskeindustrien svært sårbar for ressursvingninger. Industrien på stedet ble da også hardt rammet av ressurskrisen i Barentshavet på slutten av 1980-tallet. Det forhold at den største fiskeindustribedriften i kommunen var eid av staten forsterket krisen. Det politiske klimaet utover på 80- og 90-tallet med sterk politisk liberalisering gjorde det uaktuelt å videreføre statlig drift. Samlet bidrog omstillinger og tilpasninger til at driften i denne perioden ble avvirket for kortere eller lengre perioder ved alle fiskeindustrileggere i kommunen bortsett fra ved en bedrift i Gjesvær.

Figur 1: Nordkapp kommune

I løpet av 1990-tallet har det derfor funnet sted en radikal restrukturering av næringen. Produksjon av frossen filet er ikke lenger viktig for industrien, fire nye bedrifter som produserer saltfisk har kommet til, og dagens fiskeindustribedrifter er helt eller delvis eid av konserner som har hovedkontoret i andre norske fylker (tabell 1). Av de fem fiskeindustribedriftene i Nordkapp har en eiere fra Sunnmøre, tre bedrifter har eiere fra Troms, mens den "lokale" bedriften eies med 50 prosent av medeiere fra Sunnmøre. Nyetableringene er altså, bortsett fra en, gjennomført av større eksterne aktører. Med utgangspunkt i teoridiskusjonen kan vi si at næringen som følge av omstruktureringen er blitt integrert i nye felt med en romlig og funksjonell skala som strekker seg langt utover lokalsamfunnet.

Tabell 1: Fiskeindustrien i Nordkapp våren 1999.

Bedrift	Antall Ansatte	Produkter	Eierforhold
Jangaard Export, Gjesvær	27	Saltfisk, ferskfisk	Eksternt eid
Skarsvågfish, Skarsvåg	8	Saltfisk, ferskfisk	Eksternt eid
Nordkappbruket, Kamøyvær	34	Saltfisk, ferskfisk	Eksternt eid
STOFI, Honningsvåg	39	Saltfisk, ferskfisk	Delvis lokalt eid, lokalt styrt
Nordvågen A/S	40	Saltfisk, ferskfisk, fersk filet, konsumlodde, frossenfisk hel	Eksternt eid
Sum	148	Mest saltfisk	Dominans av eksternt eierskap

Kilde: Fra Lindkvist (red.) 2000.

I Nordkapp kommune leveres fisken av den lokale fiskeflåten og av norske og utenlandske trålere. Bruken av tåleråstoffet henger blant annet sammen med at bedriftene har vært dyktige på å utnytte ”speilvingen” av Fiskerigrenseloven til å øke råstoffimporten fra Russland. Dette gjelder spesielt tre av bedriftene som har formaliserte råstoffavtaler med russiske rederier. For to av disse disponentene er det også snakk om utvikling av spisskompetanse for kjøp av russisk råstoff i lokalt styrt firmaer. Den ene aktøren som var disponent ved en av de fire helt fremmede bedriftene i kommunen våren 1999 opprettet dessuten sitt eget separate, lokale firma som kom til å få innflytelse på råstoffimporten til morselskapet. Også for råstoffrelasjonene er altså resultatet av globaliseringen at skalaen for relasjonene utvides både horisontalt og vertikalt.

Produksjonen i bedriftene er i dag konsentrert om å tilvirke saltfisk til markeder i Portugal, Brasil og Spania, og fersk fisk til andre bedrifter i Norge og Europa for øvrig. Eierstrukturen gjør det vanskelig å vurdere i hvilken grad fristillingen av omsetningen av fersk fisk og ferdige fiskeprodukter har påvirket bedriftstrategiene på øya. Salg av fisk er hos de fremmede bedriftene knyttet til morselskapenes eksterne eksportavdelinger. Den ”lokale” bedriften (den er lokalt styrt, men bare delvis lokalt eid) i Honningsvåg har imidlertid opprettet en egen salgsavdeling. Bedriften ser ut til å ha utnyttet sin posisjon som eneste delvis fristilt bedrift til å utvikle en relativt fleksibel produksjonsstrategi. Blant annet har dette gitt seg utslag i salg av ferskfisk hvor bedriften langt på vei har en koordinerende funksjon for de mer saltfiskspesialiserte, fremmede bedriftene i kommunen.

På andre områder representerer produksjonsstrategien til den lokale bedriften et klart brudd med de lokale forventninger og det som kan betraktes som stivhengigheten for den økonomiske praksisen på stedet. Som statsforetak før krisen var driften basert på filetproduksjon. Politikere og menigmann har forventet at filetproduksjon og arbeidsplassetableringer fortsatt har prioritet. En rekke lokale informanter hevder at grunnlaget for den offentlige støtten til bedriften i reetableringsfasen forutsatte en revitalisering av filetproduksjonen. En informant uttrykte det på denne måten: *bedriften e jo i utgangspunktet en filetbedrift. Det var klare føringer i opplegget demmes, altså når dem prosjekterte bedriften, prosjektert dem en filetbedrift. Dem fikk finansiert og bygde det som en filetbedrift. Det e tusen kvadratmeter filetareal som ikke blir brukt i det hele tatt, dem driv konvensjonelt, med salting og ferskfisk... det har vært et gnag hele tida blant annet fra politikera, dem ville hatt filet opp å gådd,....., Det e mange som tenke sånn, men så e det no engang en konvensjonell bedrift som driv veldig bra....*

Heller ingen av de andre bedriftene i kommunen har revitalisert filetproduksjon. For de nyetablerte og eksterne eide bedriftene er dette ikke en selvfølge selv om det bryter med produksjonskulturen på stedet. Produksjonsstrategien til disse bedriftene er langt på vei styrt av morselskapet ved at produksjonen i filialbedrifter blir tilpasset konsernets og ikke lokalsamfunnets tradisjoner og interesse. Siden det er snakk om eksterne økonomiske aktører har de lokale forventningene vært mindre uttalt og filetfokusert. Saltfisk har derfor blitt det dominerende produktet som skipes ut fra Nordkapp.

Bakgrunnen for denne situasjonen er ikke ny i kommunen. Nordkapp er fra gammelt av kjent med både saltfiskproduksjon og eksterne eiere i fiskeindustrien. Det nye ved dagens tilpasning er at staten og filetproduksjon er definert ut av næringen og at det i stor grad er snakk om filialdrift dominert av store konserner. Industrien inngår med andre ord i organisatoriske felt av større skala enn tidligere, og dermed i felt som domineres av aktører utenfor lokalsamfunnet. Den funksjonelle plass slike lokale produksjonsbedrifter har i større konserner, har i stor grad blokkert for samarbeid mellom bedriftene i kommunen. I to av bedriftene hindres dessuten samarbeidet lokalt på grunn av en gammel konflikt mellom de eksterne eierne. En av bedriftslederne

beskrev aktiviteten i den lokale fiskerigruppa som følger: *Vi er to igjen der og vi har møter kvært tredje år.* Disponentene i konsernfilialene bruker i stedet tiden til å pleie kontakten til konsernledelsen for om mulig å påvirke filialbedriftenes produksjons- og markedsstrategier. Påvirkningsgraden er imidlertid begrenset. Blant annet foregår alt salg gjennom konsernenes eksportavdelinger sentralt og beslutninger om nye investeringer i filialbedriftene tas også her.

Når funksjonene i de siste leddene av produksjonskjeden er utelukket for de lokale filialbedriftene, blir det arbeidet med å skaffe til veie råstoff til produksjonen som får dominere hverdagen for dem. Dermed er også kontakten mot råstoffleverandørene i stor grad lokalstyrt. I en ressursbasert produksjonskjede vil imidlertid en spesialisering om innkjøp av råstoff innebære nye muligheter for de rette lokale aktører. Noen av konsernene disponerer gjennom vertikal integrering egne trålere, men likevel er det råstofftilgangen som langt på vei forklarer lokaliseringen av filialbedriftene. Den lokale kystflåten bidrar med en betydelig del av råstoffet. Hjemmeflåten er som regel svært lojal mot egen havn. Ved å lokalisere filialbedriftene til steder som Gjesvær, Skarsvåg, Kamøyvær og Nordvågen får konsernene tilgang til de lokale fiskernes kvoter. Lojaliteten til fiskerne er imidlertid knyttet opp mot at fiskeindustrilederen "oppfører" seg. Relasjonene mellom bedriften og fiskeren er tosidig. Fiskeren leverer fra seg råstoffet og krever andre typer av reaksjoner tilbake. Disponentene i filialbedriftene er avhengig av å ha gode relasjoner til fiskerne. Dette krever lokal kunnskap om fiskernes forventninger: *Det er viktig at han snakker deres språk: det blir veldig snart frustrasjon viss det kommer en bedriftsleder som liksom gjør det klart med en gang at her e det æ som bestemme, det e æ som skal kjøpe fisk her, og æ betale det æ vil betale, og æ har butikken åpen når æ vil ha butikken åpen, og finn dokkar dokkar ikke i det må dokkar gå til andre, da blir det problemer*. Et fellestrekk ved filialbedriftene er med andre ord at konsernene ser ut til å knytte til seg disponenter med taus kunnskap om det lokale råstoffmarkedet. Et kjennetegn ved alle disponentene i de fremmed eide konsernene er da også at de gjennom oppvekst og yrkeserfaring har tilegnet seg uformell kunnskap om lokale forhold i næringen. En av industrilederne uttalte at han hadde *rodd fiske siden 12-13 års alderen og jobbet litt på brukan i feriene... og faren min hadde også båt* (Aasebø & Roalsvik 1999, 6). De andre lederne hadde også tidlig kontakt med næringen, det har vært en kultur blant

dem for å gå inn i fisket og senere fortsette å arbeide i fiskeindustrien på land. Denne *tause* kunnskapen har de så anvendt i relasjonene med fiskerne.

En annen type kunnskap som har kommet til i løpet av 1990-årene, og som også etterspørres av de eksterne konsernene, er bedriftsledere med relasjoner til det russiske råstoffmarkedet. Denne kunnskapen ser ut til å utvikle seg til et av stedets viktigste konkurransefortrinn. Blant annet driver en av disponentene ved en av de fire fremmedeide bedriftene eget firma basert på handel med russisk råstoff. Den kompetansen han utviklet konverterte han til økonomisk kapital ved å fusjonere sitt råstoffselskap til medeierskap i den lokale fiskeindustribedriften han bestyrte. Også den delvis lokalt eide bedriften er sterkt etablert i det russiske råstoffmarkedet.

Bakdelen ved de eierrelasjoner og den økonomiske praksis som er etablert i Nordkapp er likevel betydelig. En av konsekvensene av en eierstruktur med dominerende eksterne eiere er som nevnt mangel på samarbeidsrelasjoner lokalt. I tillegg begrenses filialdisponentenes handlefrihet av eierforholdene for anleggene. Disponentene må forholde seg til de vertikale samhandlingsstrukturene i konsernene de tilhører. De endelige beslutninger om hvilke produkt- og markedsstrategier som skal velges blir tatt ved hovedkontorene. På denne måten løftes en rekke økonomiske aktiviteter ut av stedet og det utvikles i liten grad kunnskap om markedet. Disse forholdene peker langt på vei i retning av Giddens påstand om at globalisering fører til at økonomisk praksis deterritorialiseres fra den lokale konteksten. Samtidig er det en tendens til at lokalsamfunnet tappes for verdier ved at kapital opparbeidet lokalt akkumuleres utenfor kommunen. I så fall tyder mye på at Nordkapp kommune er i ferd med å marginaliseres som følge av måten stedet integreres i globaliseringsprosessene.

Fiskeindustrien er altså en ressursbasert produksjonsform med sterke naturgitte bindinger på uttaket av ressursen. Regionale økosystemer påvirker fortsatt tilpasningen i de tradisjonelle fiskeriene selv om myndighetene prøver å få kontroll gjennom regulering og vitenskapelig overvåking. Fiskeindustrien har i utgangspunktet heller ikke kontroll med fiskerne som eier sine egne båter. Det betyr at den *tause* kunnskapen er av lokal karakter og utviklet for å mestre lokale økologiske og sosiale forhold. Relasjonene med russiske trållerredier om råstoffkjøp synes å vokse fram på samme måten. Denne utviklingen i kommunen av kompetanse og lokale innsikt i et

ressursbasert produksjonssystem med sterke eksterne impulser, støtter således opp om hovedtesen innenfor nyere økonomisk geografi om at lokale forhold får forsterket betydning for økonomisk praksis i tider preget av politisk deregulering. Før vi trekker endelige konklusjoner om dette er av det positive eller negative for Nordkapp skal vi imidlertid presentere trekk ved reiselivsnæringen i kommunen.

3.3 Tilpasningen i reiselivsnæringen

Nordkapp kommune er også en stor reiselivskommune med om lag 200 000 turister hver sommer som besøker Nordkappfjellet. I sentrum av Honningsvåg finnes 4 hoteller med nesten 700 senger, i resten av kommunen 7 større eller mindre hoteller med 1000 senger. De største hotellene eies av RICA-kjeden som har hovedkontor i Oslo. Dette konsernet eier også opplevelsessenteret på Nordkapp. Hver turist må betale NOK 170 for å komme inn på Nordkapp-plataet. I reiselivsnæringen er den offentlige reguleringen erstattet av markedsstyring i større grad enn i fiskeriene. Myndighetene regulerer ikke reiselivssektoren like detaljert som i fiskerisektoren. Nordkapp er imidlertid et unntak fra denne tilbakeholdenheten fra myndighetenes side. Som en del av Statens grunn i Finnmark har Staten siden 1930-årene forpaktet bort Nordkappfjellet til eksterne reiselivsselskaper. Også i den øvrige delen av turismen i Nordkapp er eksterne eiere nesten like sentrale som i fiskeindustrien. Siden Nordkapp ble et populært reisemål omkring 1870 har naturlig nok transporten av turister til "Klippen" vært besørget av norske og internasjonale rederier (Richter Hanssen 1990). Men også etter at Nordkapp kommune sjøl bygde og finansierte veien mellom Honningsvåg og Nordkapp har transportselskaper som har vært eid utenfor kommunen dominert tilbringertjenesten lokalt. Siden 1960 har innkvarteringsfunksjonen vært dominert av eiere utenfor Nordkapp da Nord-Norsk Hotelldrift overtok eieransvaret for daværende Grand Hotel i Honningsvåg. I dag styrer Rica-konsernet Nordkapp-turismen.

De fleste turistene ankommer Nordkapp i turistskip, med hurtigruten og i busser. Den såkalte masseturismen preger Nordkapp. Med masseturisme menes turistaktiviteter hvor mange reisende "gjør det samme, reiser på samme måte til samme sted" (Lygre 1999, 8). Produksjonen i reiselivsnæringen vil ved masseturismen være preget av forutsigbarhet og effektiviseres som i hvilken som helst annen økonomisk virksomhet (Sagen 1999). Masseturisme medfører ofte stor omsetning, kostnadseffektiv

organisering av produksjonsbedriftene og ensartede tilbud. Av slike grunner vil et sentralt trekk ved masseturisme i en utkantregion svært ofte være de dominerende innslagene av fremmedeide hoteller og ekstern kontroll av produksjonen av opplevelsestilbud.

Rica-kjeden er et internasjonalt hotellkonsern med hovedkontor i Oslo og har en svært dominerende stilling i Nordkapp. Kjeden eier to hoteller med 216 rom i Honningsvåg sentrum og et hotel med 290 rom i Skipsfjorden på veien til Nordkapp. I tillegg eier Rica-kjeden opplevelsessenteret på Nordkapp-plataet. Også i denne typen av internasjonale konserner er produktfunksjoner og økonomiske mål sentralt styrt. Styrings- og utviklingsfunksjoner finnes ved hovedkontoret. Det lokale produksjonsleddet må stor sett konsentrere seg om de rene produksjonsfunksjonene og verdiskapingen kan trekkes inn av hovedkontoret i turistbedrifter, som i fiskeindustrien. Men konsernet har kontakter med et større marked og har derfor også positive konsekvenser for utkantregionen.

Masseturismen som preger Nordkapp utfordres som global trend av den individuelt baserte turismen, og de to motstridende globale trendene møtes i den lokale konteksten. Den lokale turismen prøver å utvikle tilbud både for de individuelt reisende, eller de som reiser kollektivt, men som først og fremst er interessert i den lokale kulturen. Lokalbasert turisme defineres "som et reiselivsprodukt som tar utgangspunkt nettopp i den stedegne kulturen og identiteten, og som bruker og utvikler kompetansen som finnes på stedet. Den lokalbaserte turismen skal kunne tilby de besøkende en turistattraksjon hvor kjernen i opplevelsen er det autentiske og levende lokalsamfunnet (Lygre 1999, 8-9). Kystturisme er en spesiell type av lokalbasert turisme hvor turistopplevelsen er basert på fiskevær og fiskerikultur.

I Nordkapp er det bygd opp et nett av lokale innkvarteringsbedrifter i fiskeværene Gjesvær, Skarsvåg, Kamøyvær og Repvåg. Også i Honningsvåg finnes en lokal hotellbedrift, her finnes museum, restauranter, souvenirbutikker og den lokale reiselivsadministrasjonen. Spørsmålet er nå om det sterke og svært innflytelsesrike eksterne innslaget basert på masseturismen i den lokale reiselivsnæringen hindrer eller støtter opp om utviklingen av en lokalbaserte turisme. Vil mangfoldet av lokale, selvstendige aktører med småbedrifter og institusjoner virkelig være i stand til å drive

fram et lokalt produksjonssystem i reiselivet som kan satse på lokalbasert turisme? Er med andre ord Rica-kjedens posisjon i Nordkapp-turismen en støtte for lokalbasert reiseliv?

De seks overnattingsbedriftene i fiskeværene legger stor vekt på den lokale profilen i sine produkter (Lygre 1999). Fire av de seks turistbedriftene er utsmykket med redskaper fra kystfiskeriene eller har dekorasjoner med motiver fra fiskerikulturen. Det lokale preget kom også fram i det maritime og fiskerimessige miljøet som de var en del av. De seks bedriftene lå midt i fiskeværene, de fleste direkte i havneområdene og tre av dem var ombygde fiskeindustribygg eller rorbuanlegg med kaier. Fisk fra lokale fiskere preget menyen, lokale mattradisjoner ble ofte framhevet. De lokale bedriftene var familiebedrifter hvor gjestene som kom alene kunne bli trukket inn i familiene ved spesielle anledninger, som for eksempel deltakelse i den private julefeiringen.

Kontakten med Rica-kjeden er stor, og de lokale bedriftene har mange fordeler av disse relasjonene. Ved overbooking i Rica-hotellene ble turister overført til de lokale overnattingsbedriftene og Ricas markedsføring av Nordkapp er positiv også for de små lokale aktørene. Ricas markedskontakt er dermed en fordel, uten en storaktør som Rica hadde det muligens ikke vært marked for lokale turistbedrifter. En av de lokale aktørene har gått så langt i sine relasjoner til den eksterne storaktøren at han fungerer som satellitt til et Rica-hotell i sentrum. Det lokale hotellet tar imot "overskuddsgjester" og bedriftene samarbeider bl.a. om vedlikeholdsfunksjonene.

Interaksjonen med Rica var ikke utelukkende positiv. Den massive profilering av Nordkapp dreide fokus i turistproduktet bort fra lokale tilbud. I stedet førte Ricas driftskonsept til at turisme ikke blir et begrep med mange innhold, men en punktturisme og en masseturisme med stor gjennomstrømning. I botn av denne organiseringen ligger en kort sesong og investeringer som krever stor omsetningen i løpet av kort tid. Masseturisme er derfor et naturlig svar på denne situasjonen. Når storaktøren favoriserer masseturismen, vil også de lokale aktørene gjøre det samme, ble det hevdet overfor Lygre (op. cit., 18). Masseturismen kom dermed til å dempe utviklingen av en lokalbasert turisme og mentaliteten i den lokale delen av reiselivsnæringen i Nordkapp preges med andre ord av masseturisme-kulturen.

Planer om å utvikle nettverk mellom lokale aktører, fremme produksjonen i nabobedriftene og utvikle flerdøgnsturisme hadde hittil ikke vært mulig å få til. Et slikt nettverkssamarbeid krevde først og fremst autonome aktører som var villig til å inngå forpliktende, langsiktig og tillitsbasert samarbeid (Lygre 1999, 20). "De lokale turistbedriftene i Nordkapp jobber innenfor en struktur som har vært preget av en aktørs aktivitet. Denne strukturen kan muligens brukes til å forklare hvordan lokale reiselivsaktører ikke har et tettere samarbeid om utviklingen av et mer fellesskapsbasert produkt. Hvis hovedaktøren i tillegg har liten vilje eller evne til å tenke nytt, medfører det en risiko for at det ikke blir utviklet noe nytt produkt i det hele tatt" (Lygre 1999, 20).

En av representantene for de lokale turistbedriftene sa at de lokale "bedriftene hadde for mye "fiskermentalitet" til å orke og samarbeide om å utvikle et helhetlig og koordinert produkt. Med dette mente han at akkurat som fiskerne gjør seg til millionærer på fisken som kommer forbi Nordkapp, så vil de lokale turistbedriftene gjøre penger på turistene som kommer til Nordkapp i buss. Han mente at et turistprodukt som ikke henvendte seg til bussturistene innebærer for store utgifter før det gir gevinst" (Lygre 1999, 17).

Impulsene fra eksterne aktører og prosesser påvirket de lokale responsene. For alle de lokale aktørene var bussturistene den viktigste kundegruppen. Disse tilbrakte kun en natt på stedet og Nordkapp var hovedmålet for reisen. Bedriftene tenkte volum, og ikke på å selge turistene unike produkter. De lokale aktørene drev i grunnen hotell på samme måten som RICA, reiselivskompetansen ble utviklet ut fra masseturismen og driftskonseptene ble preget av eksternt dominerte bedrifter og deres strategier i reiselivsnæringen. I tillegg var den store aktøren nyttig for de små. De høstet fordeler av markedsarbeidet til Rica-kjeden og ble mer eller mindre avhengig av den trafikken som genereres på denne måten.

Aktørene i den lokale reiselivsnæringen samarbeidet heller ikke nevneverdig om å utvikle lokalbasert turisme. Siden det ikke finnes effektive lokale nettverk som arbeider for en slik målsetning, og fremmed-eierskap heller ikke har styrket lokale nettverk mellom de lokale aktørene, ble de lokale for en stor del koblet til den

sentrale aktøren. Samtidig er få utviklingsfunksjoner i reiselivssektoren lokalisert i Nordkapp. I hovedsak er som nevnt funksjoner for primærproduksjon (overnatting og bespisning) ivarettatt, selv om Nordkapp Reiseliv prøver å støtte opp under det lokale nettverket.

På tross av de tunge mentale føringer som ligger i en næringskultur preget av fremmedeie, manglende lokalt samarbeid, standardisering og masseturisme, er det fortsatt liv i arbeidet med å styrke de lokale produktene. De lokale aktørene prøver å satse på turister som vil fiske, fiskeredskaper som dekorasjoner i lokalene skal gi spisesteder en koloritt av kystkultur. I et av fiskeværene driver en bedrift med ekskursjoner til fuglefjell, sel-safari og fisketurer. Men stort sett er arbeidet ikke kommet langt, noen av tiltakene har ikke oppnådd lønnsomhet. De individuelt reisende til Nordkapp er i liten grad oppmerksomme på de lokale tilbudene (Kverneng 1999).

Virksomheten i Nordkapp har dermed en særegen form for stivhengighet der masseturisme og store konserner (både Rica og eksterne reisearrangører) preger det meste av reiselivsvirksomheten i Nordkapp. Den lokale responsen bringer i liten grad fram lokale særpreg som kan tilbys individuelt reisende til Nordkapp (Kverneng 1999). Koblingen mot fiskerinæring og kystkultur er ikke overbevisende. Fortsatt framtrer fiskerisamfunnene som kulisser i den internasjonale turismen (Jentoft 1991). De sterke mentale føringene som masseturismen har preget de lokale produksjonssystemene med, kunne kanskje vært dreid mer mot lokale forhold hvis fiskeriaktørene fikk større innflytelse også i turistsektoren. Heller ikke et slikt samarbeid vil på noen måte være enkelt. Reiseliv og fiskeriarbeid representerer to helt forskjellige kulturer og meningssystemer (Paulgaard 1993, Lindkvist 1994). Spenningen og til dels kampen mellom disse to produksjonssystemene og deres aktører er såpass vanskelig at de i fellesskap ikke har vært i stand til å utvikle en lokalbasert turisme slik potensialet burde tilsi (Sagen 2000).

4. Konklusjon

Innledningsvis hevdet vi at ingen lokalsamfunn kan betraktes som uforanderlige. Lokalsamfunn konstrueres, rekonstrueres og endres som del av pågående samfunnsprosesser. Presentasjonen av næringsutviklingen i Nordkapp har vist at så er tilfelle. I fiskerisystemet har globaliseringsprosesser i form av politisk deregulering og markedssvingninger bidratt til etablering av nye organisasjonsformer og produksjonsstrategier. I turistnæringen har den økte etterspørselen etter det "autentiske" ført til forsøk på å utvikle lokalbasert turisme, hvor turistopplevelsen er basert på fiskevær og fiskerikultur, ved siden av den veletablerte masseturismen knyttet til Nordkappplatået. Utviklingen i den økonomiske praksisen i kommunen illustrerer kompleksiteten som knyttet seg til globaliseringprosesser. På den ene side bidrar tid-rom sammenpressingen til at nærværsrelasjoner, avløses av systemintegrasjoner eller fraværsrelasjoner (Giddens 1990). Innføring av filialbedrifter i fiskerinæringen er et eksempel på det. På den annen side er forsøket på å etablere lokalbasert turisme avhengig av nærværsrelasjoner for å lykkes. I tillegg har vi sett at formidlingen av råstoff innenfor fiskerinæringen ser ut til å støtte oppunder teori som vektlegger betydningen av *tacit knowledge* eller *cultural embeddedness* for å forklare økonomisk praksis (Lee & Wills 1997) også når denne i stadig sterkere grad inngår i globale integrasjonsprosesser på tvers av territorielle grenser.

Vårt utgangspunkt for analysen har vært at alle typer økonomiske aktører vil være fleksible, men verken foretak eller enkeltindivider er frie til å handle fullstendig kontekstuavhengig. Handlingene til økonomiske aktører er bundet av tidligere investeringer og forankret i lokale ressurser og kulturelle tradisjoner og verdier. Vi sier at handlingene er stivhengige, d.v.s. bundet i større eller mindre grad i romlige meningssystemer eller tankeskjema. Eksemplene har vist at stedegen stivhengighet både videreføres, brytes og videreutvikles når lokal økonomisk praksis integreres i globale prosesser og dermed i sosiale felt av større skala enn tidligere. I fiskerisystemet tilsa stivhengigheten i det lokale produksjonsmiljøet filetproduksjon, men blant annet som følge av politisk deregulering og eierskifter er rene markedstilpasninger innført og filetdominansen brutt.

I tilknytning til råstoffomsetningen er bildet mer nyansert. Både stivhengighet og videreutvikling ser ut til å gjelde for fiskerinæringen i Nordkapp i forbindelse med den lokalforankrede kunnskap som kreves for omsetning av råstoff. Sammen med

lokale fiskeres stivhengighet når det gjelder råvareleveringer, bidrar lokal forankret kunnskap om råstoffmarkedet til å gjøre samfunnet attraktivt for eksterne investorer innenfor fiskerinæringen. For øvrig ser det ikke ut til at lokale forhold har virket til særlig fordel for lokalsamfunnets integrering i globaliseringsprosessen. Studier av lokalisering av konsernbedrifter viser at konsernene lokaliserer bedriftene sine etter kriterier som er fordelaktige for konsernet og ikke nødvendigvis for lokalsamfunnene hvor bedriftene er lokalisert (Storper & Walker 1989). Det er grunn til å tro at den strukturelle oppdelingen og organiseringen av foretakene i Nordkapp faktisk virker negativt inn på lokal næringsutvikling, de lokale arbeidsmarkedenes evne til å framby arbeid som er ønsket av utdannet ungdom og i siste instans på et utkantområdes evne til å motvirke fraflytting. Av de funksjonelle leddene er primærproduksjonen i fangst og foredling lokalisert til fiskeridistriktene, ofte i utkanten, mens administrasjon og salgsleder ligger ved konsernets hovedkontor, ofte i sentrum. Den lokale bedrift, for eksempel i Nordkapp blir lokaliseringssted for den primære produksjonen, og i mindre grad for transport, styring, utvikling og salg.

Turisteksemplet viste at de eksterne eierinnflytelsen i enda større grad enn i fiskeriene har dominert og dominerer den lokale tilpasningen. Satsingen på lokalbasert turisme var tvunget til å tilpasse seg "masseturismen" til Nordkapp, en turistform som eksterne aktører og de hittil rådende eksterne økonomiske aktørene hadde etablert som praksis i Nordkapp-samfunnet. I begge disse eksemplene var de eksterne føringer tydelig, eksterne systemrelasjoner var på en måte lagt inn over de lokale samfunnene. En frigjørende lokal respons synes å være vanskelig.

Når den nye økonomiske geografien legger vekt på lokale områders muligheter i en global verden, kan det virke som det tas for gitt at lokalt forankrede forhold virker positivt. Samlet tyder vår analyse av måten eksterne impulser integreres inn i den lokale konteksten i Nordkapp på det motsatte, dvs at lokalsamfunn marginaliseres i globaliseringsprosessen.

Referanser

Amin, A. & Thrift, N. (1994): *Globalization, Institutions, and Regional Development in Europe*. Oxford University Press, New York.

Arbo, P. & Hersoug, B. (1997): The globalization of the fishing industry and the case of Finnmark. *Marine Policy*, vol.21. (121-142).

Asheim, B.T. (1993): En komparativ analyse av industriregionene Jæren og Gnosjø. I: Isaksen, A. (red): *Spesialiserte produksjonsområder i Norden*. Nordisk Samhällsgeografisk Tidskrift, Uppsala.

Berger, P. & Luckmann, T. (1967): *The social construction of reality: A treatise in the sociology of knowledge*. Penguin, Harmondsworth.

Bourdieu, P. (1977): *Outline of a Theory of Practice*. Cambridge University Press, Cambridge.

Brusco, S. (1986) Small firms and industrial districts: The experience of Italy. In: Keeble, D. & Wever, E. (eds) *New Firms and Regional Development in Europe*. Croom Helm, London.

Camagni, R. (red) (1991): *Innovation networks. Spatial perspectives*. Belhaven Press, London.

Crevoisier, O. & Maillat, D. (1991): Milieu, industrial organization and territorial production system: Towards a new theory of spatial development. I: Camagni, R. (red): *Innovation networks. Spatial perspectives*. Belhaven Press, London.

DeWalt, R. B. (1994): Using Indigenous Knowledge to Improve Agriculture & Natural Resource Management. *Human Organization*, Vol.53, No.2 (123-131).

DiMaggio, W.W. & Powell, P.J. (red) (1991): *The new institutionalism in organizational analysis*. University of Chicago Press, Chicago.

Dosi, G. (1988): The nature of the innovative process. I: Dosi, G., Freeman, C., Nelson, R., Silverberg, G. & Soete, L. (red): *Technical change and economic theory*. Pinter Publisher, London.

Dreyer, B. (1996): Suksesskriterier i norsk fiskeindustri. *Økonomisk fiskeriforskning*, vol. 6 (129-137).

Duncan, J. & Ley D. (1993): *Place/Culture/Representation*. Routledge, London.
Fløysand, A. (1996): Teknologi og kontekst. En samfunnsgeografisk tilnærming i studier av teknologioverføring med eksempler fra Peru. Avhandling for dr. polit.-graden. Institutt for geografi, Universitetet i Bergen, Bergen.

Fløysand, A (1997): Hvordan kan "kultur" integreres i geografiske analyser av regional og lokal endring. *Geografi i Bergen Seria A: Meddelser fra Institutt for geografi* 218. Institutt for geografi, Universitetet i Bergen, Bergen.

Fløysand, A. (1999): A framework on how to approach globalization and social practice. I: Fraas, M. & Stokke, K, (red) *Occasional Paper, Human Geography* No 26. Department of Sociology and Human Geography, University of Oslo, Oslo.

Fløysand, A. & Fosso, E. (1999): *Muros-et fiskerisamfunn i endring. Fagrappport fra et feltkurs i Muros i Galicia-Spania, våren 1998*. Rapport 1/1999. Kystnæringsssenteret, Honningsvåg.

Freeman, C. & Perez, C. (1988): Structural crisis of adjustment, business cycles and investment behaviour. I: Dosi, G., Freeman, C., Nelson, R., Silverberg, G. & Soete, L. (red): *Technical change and economic theory*. Pinter Publisher, London.

Geertz, C. (1973): *The Interpretation of cultures. Selected essays by Clifford Geertz*. Basis Books, Inc. New York.

Giddens, A. (1979): *Central Problems in Social Theory. Action, structure and contradiction in social analysis*. Macmillan Education Ltd. London.

Giddens, A (1990): *The consequences of modernity*. Polity Press, Oxford.

Grabher, G. (1993): Rediscovering the social in the economics of interfirm relations. I:

Grabher, G. (red): *The embedded firm. On the socioeconomics of industrial networks*. Routledge, London.

Granovetter, M. (1992): Economic institutions as social constructions: A framework for analysis. *Acta Sociologica*, vol.35 (3-11).

Grønhaug, R. (1978): Scale as a variable in analysis: Field in social organization in Heart, Northwest Afghanistan. I: Barth, F. (red): *Scale and social organization*. Universitetsforlaget, Oslo.

Jackson, P. (1989): *Maps of Meaning*. Routledge, London.

Jakobsen, S-E. (1998): Lokale konsentrasjoner i norsk fiskeindustri – En studie av fiskeindustrien på Ellingsøy og i Herøy. Rapport 58/1998. Stiftelsen for samfunns- og næringlivsforskning, Bergen.

Jakobsen, S-E. & Fløysand, A. (1998): Endrede rammebetingelser for norsk fiskeindustri- en empirisk analyse av romlige variasjoner i tilpasningen. Rapport 57/1998. Stiftelsen for samfunns- og næringlivsforskning, Bergen.

Jentoft, S. 1991: *Hengende snøre. Fiskerikrisen og framtiden på kysten*. Oslo: Ad Notam forlag

Kalberg, S. (1994): *Max Weber's comparative-historical sociology*. Polity Press, Cambridge.

Knox, P. & Agnew, J. 1998: *The Geography of the World Economy. An Introduction to Economic Geography*. London: Arnold.

Kverneng, H. 1999: Individuelt reisende i Nordkapps fiskevær. En studie av internasjonale turismetrender. Hovedoppgave i geografi. Universitetet i Bergen

Lash, S. & Urry, J. (1994): *Economies of signs and space*. Sage Publications, London.

Lee, R. & Wills, J. (1997): *Geographies og Economies*. Arnold, London.

Lindkvist, K.B. (1994): *Aktørenes tilpasning i det norske fiskerisystemet. Regionale utviklingstrekk i norsk fiskerinæring. Bind 2*. Doktorgradsavhandling. Institutt for geografi, Universitetet i Bergen.

Lindkvist, K.B. 1999: Governance, territoriality and the local production systems in Norwegian Fisheries. *Geografi i Bergen Seria A: Meddelelser fra Institutt for geografi 1999/9* (Institutt for geografi, Norges Handelshøyskole og Universitetet i Bergen, Bergen / <http://www.nhh.no/geo/>)

Lindkvist, K.B. 2000: Dependent and Independent Fishing Communities in Norway. In Symes, D. (ed.): *Fisheries Dependent Regions*. Blackwell, Oxford.

Linton, R. 1936, *The study of man*. New York.

Lygre, T. 1999: Lokalt basert reiseliv i Nordkapp i lys av Rica-kjedens posisjon. *Mellomfagsoppgave i geografi*, Universitetet i Bergen.

Martin, R. 1994: *Economic Theory and Human Geography*. From Gregory, D., Martin, R. and Smith, G. 1994: *Human Geography. Society, Space and Social Science*. London: Macmillan.

Maskell, P. & Malmberg, A. (1995): *Localised learning and industrial competitiveness*. Department of Social and Economic Geography, Uppsala University.

Massey, D 1979: In what sense a regional problem? *Regional Studies*, volume 13, pp 233-43

Massey, D. 1994: *Space, Place and Gender*. Oxford: Polity Press

Massey, D. 1995.: *Spatial Divisions of Labour - Social Structures and the Geography of Production*. London: Macmillan.

Nelson, R.R og Winter, S.G. (1982): *An evolutionary theory of economic change*. Harvard University Press, Cambridge.

Olsen, J.P. (1996): Modernisering, demokratisering og institusjonsutvikling. *ARENA, Working Paper nr.25*, 1996.

Paulgaard, G. 1993: Nye tider - nye tonar? Eit fiskerisamfunn i endring. I Heggen, K., Myklebust, J. og Øia, T. (red): *Ungdom i lokalmiljø*. Oslo: Samlaget.

Piore, M.J. & Sabel, C.F. (1984): *The second industrial divide. Possibilities for prosperity*. Basic Books, United States.

Polanyi, K. (1957): *The great transformation*. Beacon Press, Boston.

Sagen, A. 2000: Fiskeri og reiselivsnæring – hånd i hånd mot felles mål. *Perspektiver på norsk fiskerinæring. Rapport 2/2000*. Honningsvåg: Kystnæringscenteret.

Schumpeter, J.A. (1934): *The theory of economic development*. Harvard University Press, Cambridge.

Simonsen, K. 1995: Sted, køn og social praksis – om en ”kønnet” forståelse af stedsbegrepet. *Nordisk Samhällsgeografisk Tidskrift*, Nr. 21.

Scott, W.R. (1995): *Institutions and organizations*. Sage Publications, London.

Veblen, T. (1932): *The theory of the business enterprise*. New American Libery, New York

Thrift, N. 1996: *Spatial formations*. London: Sage

Aasebø, F. & Roalsvik, A. 1999: Torsk på ramme alvor. Hvordan lederne av fiskeindustribedrifter i Nordkapp oppfatter ressurskrisen, og deres holdninger til omstilling. *Mellomfagsoppgave i geografi*, Universitetet i Bergen.